

**Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»
Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра загальної та диференціальної психології**

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ: ТЕОРІЯ, ДОСВІД, ПРАКТИКА»

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ
Всеукраїнської науково-практичної конференції
24-25 квітня 2025 року**

Одеса

2025

УДК 159.9: 37.015.3

А 43

Друкується за ухвалою Вченої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» (протокол № 16 від 29.05.2025 року)

А 43 Актуальні проблеми сучасної психології: теорія, досвід, практика / Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 24-25 квітня 2025 року) / за ред. М.Й.Казанжи. Одеса: Університет Ушинського, 2025. 718 с.

Редакційна колегія: Казанжи М.Й., доктор психологічних наук, професор; Саннікова О.П., доктор психологічних наук, професор; Дідух М.Л., доктор психологічних наук, доцент; Водолазська О.О., кандидат психологічних наук, доцент; Бринза І.В., кандидат психологічних наук, доцент; Борисова О.О., кандидат юридичних наук, доцент; Василенко І.А., кандидат психологічних наук, доцент; Ульянова Т.Ю., кандидат психологічних наук, доцент; Черножук Ю.Г., кандидат психологічних наук, доцент; Оріщенко О.А., кандидат психологічних наук, доцент.

Збірник призначений для фахівців у галузі психології, наукових дослідників і практиків, викладачів закладів вищої освіти, педагогів і вихователів, докторантів, аспірантів та студентів. Рекомендації щодо впровадження результатів конференції полягають у підвищенні обізнаності науковців, викладачів і аспірантів щодо наслідків та перспектив становлення особистості у невизначеному світі та можливостей практичного використання досягнень загальної психології, психології особистості, історії психології тощо в сучасних умовах освіти та науки.

Матеріали опубліковано в авторській редакції. Відповідальність за достовірність викладеного матеріалу покладено на авторів статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

ISBN 978-617-7757-40-4

©Автори статей, 2025
© Університет Ушинського

2025

Література:

1. Саннікова О.П. Феноменологія особистості: Вибрані психологічні праці. Одеса: СМІЛ, 2003. 256 с.
2. Черножук Ю.Г, Узун І.М. Емоційний інтелект майбутніх педагогів з різним рівнем тривожності. *Наука і освіта*. 2020. №2. С.44-50

УДК 159.922/923+159.94(045)

Якубовська Н.М.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 053 Психологія,

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ ОСІБ З РІЗНОЮ СХИЛЬНІСТЮ ДО ПАСІОНАРНОСТІ

Анотація. У статті обговорюються результати емпіричного дослідження копінг-стратегій осіб з різною схильністю до пасіонарності. Емпіричним шляхом виділені групи досліджуваних з різним рівнем пасіонарності (пасіонарні та інпасіонарні досліджувані). Досліджено індивідуально-психологічні особливості копінг-стратегій осіб з різним рівнем пасіонарності. На нашій виборці встановлено, що особи з високою пасіонарністю мають тенденцію використовувати більш широкий спектр ефективних та адаптивних копінг-стратегій, тоді як інпасіонарні досліджувані не схильні до використання копінг.

Ключові слова: пасіонарність, пасіонарна особистість, інпасіонарна особистість, копінг, копінг-

поведінка, копінг-стратегії.

Abstract. This article presents the results of an empirical study examining coping strategies among individuals with varying degrees of passionarity. Based on the collected data, participants were categorized into two groups: passionary and non-passionary individuals. The study explores the individual psychological characteristics associated with coping behavior across these groups. The findings suggest that individuals with high levels of passionarity are more likely to utilize a diverse range of effective and adaptive coping strategies, whereas non-passionary individuals show a markedly lower propensity to engage in coping behaviors.

Key words: passionarity, components of passionarity, passionarity personality, inpassionarity personality, coping, coping strategies.

Актуальність дослідження зумовлена, по-перше, змінами, що спричинено війною в Україні, зростанням напруги у всьому світі, що викликано цією війною. Все це призводять до усвідомлення людством крихкості навколишнього світу та необхідності перетворення його задля збереження, що потребує дослідження сил, які здатні призводити до трансформацій старих неефективних систем взаємодії людини і довколишнього середовища (іноді навіть до їх руйнування). Одним з таких чинників є феномен пасіонарності, головна сутність якого - надавати імпульс до розвитку (С.В.Бикова); по-друге, недостатньою

розробкою проблеми пасіонарності у психологічній літератури, браком досліджень, в яких пасіонарність розглядається як властивість особистості у поєднанні із іншими рисами особистості, що її супроводжують.

Термін «пасіонарність» уперше був введений Л.Гумільовим у контексті його теорії етногенезу [1; 2]. На теперішній час проблема пасіонарності є предметом дослідження цілої низьки наук, зокрема філософії, історії, етнології, політології, соціології тощо, тобто є міждисциплінарною [2]. Нещодавно на цю проблему почали звертати увагу й психологи.

Так, С.В.Бикова, аналізуючи феномен пасіонарності з позицій системно-динамічного підходу, підкреслює її зв'язок із функціонуванням лобових відділів головного мозку, які у людини характеризуються потужними зв'язками як з іншими зонами кори, так і з підкірковими структурами, а також безпосередньо – через пірамідальний тракт – з м'язовою системою. Однією з ключових характеристик пасіонарної особистості, зазначає психолог, є жертвна активність, яка, згідно з механізмами мозкових домінант, має здатність згасати та знову активізуватися з посиленою інтенсивністю, водночас пригнічуючи інші форми поведінки, включно з інстинктом самозбереження. Автор наголошує, що пасіонарність слід розглядати як комплекс особистісних якостей та індивідуальних особливостей, що виявляються у формі підвищеної активності, орієнтованої на соціально значущі цілі [1].

За А.О.Овчаровим пасіонарність розглядається як складне багатоаспектне явище, що проявляється у підвищенні соціальної активності як окремих індивідів, так і колективних суб'єктів – соціальних груп, етносів та націй [5].

В дослідженні С.Павлюк пасіонарність виступає в якості чиннику, що стимулює активну участь громадськості у захисті своїх прав і розвитку власної культури [6].

У своїй дисертації О.В.Кревська висвітлила пасіонарність, як особливу рису поведінки соціально-активної особистості [3].

В дисертаційному дослідженні українського психолога Я.В. Іванової пасіонарність розглядається як стійка інтегральна властивість особистості, що проявляється у схильності до перетворення навколишнього світу, у створенні новизни (змін) завдяки активному втручання у хід подій. Автор зазначає, що пасіонарність проявляється у здатності до порушення балансу у взаємодії з навколишнім середовищем, як способу підтримки стабільності внутрішнього світу особистості (вірність цілям, задумам, ідеям) та прояву аутентичного, концептуального Я [2, С.201].

Приставаючи до емпіричного дослідження ми передбачили, що індивідуально-психологічні особливості пасіонарності проявляється у специфіці копінг-поведінки особистості. Потрапляючи у ситуацію невизначеності або складну життєву ситуацію людина намагається долати труднощі, намітити шляхи вирішення проблем, тобто розробити копінг-стратегії. В

психологічній літературі копінг-поведінка (копінг) розглядається як усвідомлена стратегія дії, що спрямована на подолання труднощів, загрози, перешкоди, сприяє адаптації особистості до вимог ситуації, що склалася. і допомагає перетворити її у відповідності із власними намірами, або витримати ті обставини, які людина не може змінити [4].

Метою даної публікації є обговорення результатів емпіричного дослідження особливостей копінг-стратегій осіб з різним рівнем пасіонарності.

Методи дослідження. Для діагностики компонентів пасіонарності було обрано «Методику діагностики компонентів пасіонарності» (О. В. Кузнецова, Я. В.Іванова); дослідження копінг-стратегій здійснювалося за допомогою методики «Копінг-тест» (Р.Лазарус).

Аналіз результатів емпіричного дослідження. В емпіричному дослідженні взяли участь 30 волонтерів м.Херсон, віком від 25 до 55 років.

За допомогою методу «асів» на основі результатів діагностування за «Методикою діагностики компонентів пасіонарності» (О. В. Кузнецова, Я. В. Іванова) нами було виокремлено 2 групи осіб: 1) пасіонарні досліджувані (П) – група осіб, що мають високі значення загального показнику пасіонарності (четвертий квартиль розподілу значень); 2) інпасіонарні досліджувані (НП) – група осіб, що мають найнижчі значення загального показнику пасіонарності (перший квартиль розподілу). Специфіка копінг-стратегій у 2-х

виділених нами групах досліджувалася за допомогою методу «профілів», що представлені на рис.1.

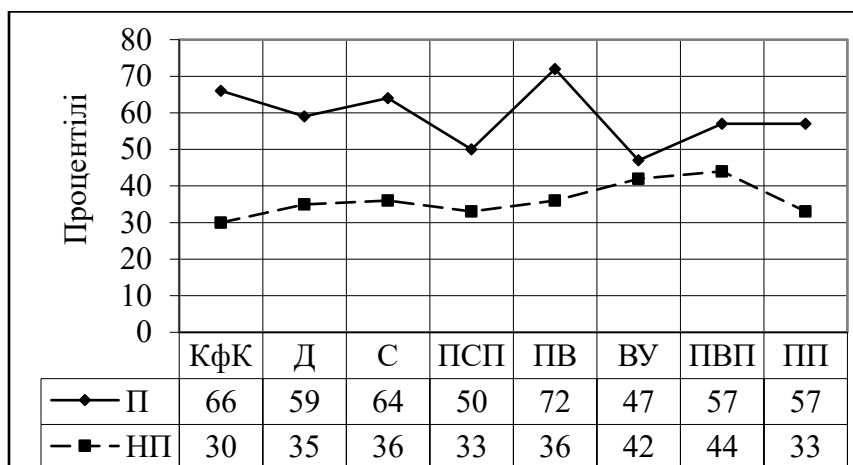

Рис. Профілі показників копінг-стратегій осіб з різним рівнем пасіонарності (П; НП)

Примітка: умовні скорочення: а) *показники пасіонарності*: П (високий рівень пасіонарності); НП (низький рівень пасіонарності); б) *показники копінг-стратегій*: КфК (Конфронтаційний копінг); Д (Дистанціювання); С (Самоконтроль); ПСП (Пошук соціальної підтримки); ПВ (Прийняття відповідальності); ВУ (Втеча-уникнення); ПВП (Планування вирішення проблеми); ПП (Позитивна переоцінка).

Візуальний огляд профілів (рис. 1) дозволяє зробити висновок про те, що усі показники *пасіонарних осіб* (окрім втечі-уникнення (ВУ) та пошуку соціальної підтримки (ПСП)) є вираженими і знаходяться вище лінії 50-го процентіля, в той час як усі показники копінг-

стратегій *інпасіонарних осіб* знаходяться нижче лінії 50-го процентіля і є менш вираженими.

Статистично значущі відмінності між однойменними показниками копінг-стратегій у двох порівнювальних групах досліджуваних виявлено за такими шкалами: конфронтаційний копінг (КфК), дистанціювання (Д), самоконтроль (С), прийняття відповідальності (ПВ) та позитивна переоцінка (ПП). Всі ці показники є вищими у групі пасіонарних осіб (П). Для перевірки достовірності розбіжностей застосовувався t-критерій Стюдента.

На основі аналізу профілів ми описали індивідуально-психологічні особливості копінг-стратегій пасіонарних та інпасіонарних осіб.

Отже, пасіонарні особистості (П) проявляються через активне визнання своєї причетності до перебігу чи виникнення проблемної ситуації, прагнення особисто докласти зусилля для її вирішення, не перекладаючи відповідальність на інших. Вони не лише усвідомлюють свої помилки, але й активно шукають шляхи для виправлення ситуації (ПВ+). У складних обставинах такі особистості можуть демонструвати високий рівень конфліктності та агресивної поведінки, прагнучі негайно усунути проблему, готові йти на ризик і відстоювати свої права, що може загострювати конфлікти, але сприяє швидкому реагуванню на ситуацію (КфК+). Водночас вони здатні контролювати свої емоції, стримувати імпульсивні реакції і зберігати рівновагу, аналізуючи свої переживання і контролюючи свою поведінку (С+). У стресових ситуаціях пасіонарні

особи можуть намагатися знизити емоційний вплив через відсторонення, применшуючи значущість події і зберігаючи психоемоційну стабільність (Д+). Рациональний підхід до вирішення проблем включає ретельний аналіз ситуації, розробку плану дій і прогнозування наслідків, що дозволяє послідовно реалізувати стратегію для досягнення мети (ПВП+). Крім того, вони здатні переосмислювати труднощі як можливості для особистісного зростання, шукаючи сенс у випробуваннях і звертаючись до духовних практик або релігії для підтримки та іншого погляду на ситуацію (ПП+).

Інпаціонарні особистості (НП) демонструють менш конструктивні стратегії копінгу, часто уникаючи активної взаємодії з проблемами. Вони не схильні до агресивної або рішучої поведінки для безпосереднього вирішення ситуацій, що може призвести до загострення конфліктів через відсутність відстоювання своїх прав або готовності йти на ризик (КфК-). Замість того, щоб звертатися за підтримкою до оточення чи фахівців, вони зазвичай не шукають допомоги або порад, що знижує ефективність вирішення проблеми (ПСП-). Вони часто не переосмислюють складні ситуації як можливості для розвитку, що позбавляє їх шансів на особистісне зростання та здобуття нового досвіду (ПП-). У стресових умовах *інпаціонарні особистості* (НП) можуть не стримувати свої емоційні реакції, що веде до деструктивних вчинків і емоційної нестабільності (С-). Представники цієї групи мають схильність уникати визнання своєї відповідальності за проблеми, часто

перекладаючи її на інших, що ускладнює виправлення ситуації (ПВ-). Крім того, така особистість часто уникає реального контакту з проблемою, намагаючись дистанціюватися від неї через заперечення або фантазування, що лише відтермінує її загострення без реального вирішення (ВУ-).

Висновки: емпірично виділені групи досліджуваних з різною схильністю до пасіонарності; досліджено індивідуально-психологічні особливості копінг стратегій осіб з різною пасіонарністю; встановлено, що пасіонарні особи застосовують широку палітру ефективних та адаптивних копінг-стратегій, на відмінну від інпасіорних, які зовсім не схильні до використання копіngu.

Література:

1. Бикова С. В. Пасіонарність як чинник розвитку людини. *Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи. Випуск 14* (7 листопада 2017). С 119-121. URL: <http://mx.ogasa.org.ua/bitstream/123456789/3847/1/Пасионарность%2C%20как%20фактор%20развития%20человека.pdf>
2. Іванова Я.В. Адаптивність як психологічний чинник пасіонарності особистості: дис. ... канд. псих. наук: 19.00.01. Одеса, 2018. 251 с.
3. Кревська О.В. Мотиваційні чинники професійної самоєфективності особистості: дис. канд. психол. наук: 19.00.01. Східноєвроп. націон. ун-т. Луцьк, 2018. 213 с.
4. Мазур К. В. Копінг-стратегії в системі

організації життєстійкої поведінки. *Актуальні напрями практичної психології і психотерапії: матеріали VII Харківська наук.-практ. конференція (м.Харків, 2 березня, 2018 р.).* Харків. 2018. С.65-69.

5. Овчаров А.О. Роль пасіонарності в консолідації суспільства. *Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави.* 2013. Вип. 14. С.23-29.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

УДК:159.923

Корнійчук А.М.,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю 053 Психологія,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ЖИТТЄСТІЙКІСТЬ ДОРОСЛИХ ЧЛЕНІВ СІМ'Ї ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ ВЗАЄМИН З ДІТЬМИ

Анотація. Життєстійкість, як інтегральна характеристика особистості, що визначалася С.Мадді як «hardiness» (Maddi, 1994), дозволяє перетворити зміни навколишнього середовища у можливості людини. Значної уваги потребує вивчення проблеми життєстійкості особистості, здібної не лише пристосовуватися до умов, які склалися, але й усвідомлювати та змінювати навколишню дійсність,

Філонова К.С. Співвідношення показників схильності до саморуйнування з факторами особистості.....	310
Черножук Ю.Г., Сидоркіна Н.С. Зв'язок самоефективності та інтелекту особистості.....	321
Шварц А.І. Психологічна проникливість і емоційний інтелект.....	328
Якубовська Н.М. Копінг-стратегії осіб з різною схильністю до пасіонарності.....	337

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Корнійчук А.М. Життестійкість дорослих членів сім'ї як чинник формування позитивних взаємин з дітьми.....	346
Лещенко І.А. Емоційне вигорання батьків, які виховують дітей з цукровим діабетом і типу.....	355
Максименко Ю., Баран О. Психоемоційний стан осіб, які переживають кризу середнього віку.....	363
Масименко Ю.Б., Дойсан-Коровьонкова Н.В. Вплив особистісних факторів на схильність до маніпулятивної поведінки студентів.....	371
Масименко Ю.Б., Долженков О.О. Взаємозв'язок навчальної мотивації, копінг-стратегій та рівня емоційного вигорання у здобувачів.....	382
Максименко Ю.Б., Євсєєв М.О. Індивідуальні психологічні особливості проявів альтруїзму у підлітків.....	392
Санніков О.І., Юрчак А.О. Спонтанність як структурна складова рішимості особистості	402
Сапожнікова І.А. Агресивність підлітків різної статі: диференційний аналіз.....	413
Тарасенко А.М. Психологічні кореляти соціального інтелекту: емоційна стабільність, емпатія, відкритість і соціальний самоконтроль.....	422
Ткаченко О. Характеристика актуального стану сформованості комунікативного компоненту готовності педагогів до інклюзивного навчання дітей з ООП.....	431
Черножук Ю.Г., Міщенко Г. Співвідношення параметрів креативності підлітків різної статі.....	439
Черножук Ю., Новіцька К. Зв'язок соціального інтелекту з креативністю.....	448